

Manifest de l'Observatori del Risc

Narcís Mir fou el director de l'Observatori del Risc de Catalunya de l'Institut d'Estudis de la Seguretat des dels seus orígens, l'any 2001 fins la publicació de *La tecnologia: llums i ombres. Informe 2004 de l'Observatori del Risc*.

En l'Informe 2001 de l'Observatori del Risc, Mir va escriure el *Manifest de l'Observatori del Risc*. En aquest apartat podreu accedir a les cinc parts que formen aquest manifest i que són:

- I. Societat de la informació i societat del risc
- II. Els macroperills i la resposta institucional
- III. Els microperills conviuen amb nosaltres
- IV. La globalització crea pobresa i exclusió?
- V. Quid pro quo

La lectura d'aquest manifest publicat el 2001 és, encara avui, del tot vigent. Amb els anys, l'anàlisi feta per Mir i els objectius de l'Observatori del Risc no tan sols es consoliden, sinó que s'amplifiquen. Encara ens queda molt camí per recórrer i molts riscos antics i nous que cal descobrir i analitzar amb profunditat.

Part I. Societat de la informació i societat del risc

Vivim en un món dominat per la competència a escala global. En bona part dels casos, els estats tenen una escassa capacitat d'influir en decisions que afecten profundament les vides dels seus ciutadans: els recents casos de Danone i Marks & Spencer en són un exemple. Les grans corporacions multinacionals tenen una gran quota de poder, que té el seu origen en la capacitat de repartir les diferents fraccions dels processos productius arreu del món. Més concretament, poden decidir on invertir, on produir, on contribuir fiscalment i on residir. Però anem per parts.

Les societats, mitjançant els processos productius, generen un excedent: aquella part del producte social que sobra un cop deduït el que és necessari per a la subsistència i la reproducció social. Les regles socials que determinen com s'apropia d'aquest excedent i l'usat són el que es coneix com a mode de producció. En el capitalisme, la regla social que determina aquesta apropiació i ús és la propietat dels mitjans de producció. És a dir, qui té la propietat d'aquests mitjans està legitimat per apropiar-se l'excedent i decidir-ne l'ús, això sí, amb les limitacions que imposi l'Estat.

Durant el segle XX el capitalisme ha conviscut amb un altre mode de producció: l'estatisme o col·lectivisme. En aquest cas, el control de l'excedent és extern a l'esfera econòmica i rau en aquells grups socials que tenen el control de l'Estat. Mentre que el capitalisme s'orienta cap a la maximització del benefici (excedent), l'estatisme s'orienta cap a la maximització del poder; és a dir, cap a maximitzar la probabilitat que les conductes de les persones s'ajustin als interessos dels qui detenen el poder.

Però si la identificació de la regla del control de l'excedent és imprescindible per entendre l'organització social, no és menys important la identificació dels factors clau que determinen el volum d'aquest excedent; o, el que és el mateix, quin és o quins són els factors determinants de la productivitat en un determinat moment històric. Aquests factors, que caracteritzen les relacions tècniques de producció, defineixen el que es coneix com a mode de desenvolupament. En el mode de desenvolupament agrari, eren la quantitat de recursos humans i de recursos naturals els que determinaven el volum de l'excedent. En canvi, en l'industrialisme, varen ser les noves formes d'energia i la seva capacitat d'ús descentralitzat els determinants de l'increment de la productivitat. I avui, en l'informacionalisme, o mode de desenvolupament informacional, són les tecnologies de la informació i la comunicació els elements determinants de la productivitat.

Avui, amb l'ensorrament del comunisme soviètic, tenim arreu del món un únic mode de producció dominant, el capitalisme, i s'està configurant un nou mode de desenvolupament, l'informacionalisme. Capitalisme i informacionalisme són el binomi que caracteritza una nova societat, que denominem societat informacional o societat de la informació. Per a M. Castells, la societat de la informació "és una forma específica d'organització social en la qual la generació, el processament i la transmissió de la informació es converteixen en les fonts fonamentals de la productivitat i el poder, a causa de les noves condicions tecnològiques que sorgeixen en aquest període històric".¹ No hi ha dubte que amb la revolució industrial es va obrir un període d'extraordinaris avenços que ha permès sostenir l'estat del benestar i fruir d'un important augment de la qualitat de vida per a bona part de les persones que habitem aquesta part reduïda del món que es coneix com a països desenvolupats. Però aquest procés d'incorporació massiva de tecnologies no ha estat del tot innocu.

Juntament amb aquestes tecnologies –i les seves utilitats– s'han incorporat riscos (en anglès, aquest fet es coneix amb l'expressió *bads with goods*). Es pot dir que aquests efectes perversos del desenvolupament, que anomenem riscos, tenen capacitat per modelar les societats industrials? Per a Ulrich Beck, aquests riscos no sols tenen capacitat per modelar-les, sinó per confrontar-les amb la seva autodestrucció. De fet, determinen una nova configuració social, que es designa amb el nom de societat del risc. Per a ell, "societats del risc són aquelles societats que, al principi de manera encoberta i després de manera cada cop més evident, estan enfrontades als desafiaments de la possibilitat d'autodestrucció real de totes les formes de vida d'aquest planeta".² Per a Beck, els macroperills que avui caracteritzen la societat del risc són ecològics, nuclears, químics i genètics.

Amb tot, la característica definidora d'aquesta època, segons el mateix autor, no és física –el potencial de destrucció–, sinó social: el fracàs de les institucions per fer front a aquest potencial de destructivitat. Abans de fer el proper pas, es fa necessari esmentar breument alguna de les característiques fonamentals d'aquests nous riscos.

1. Són riscos associats a la modernitat.

Els riscos de la premodernitat estaven associats a catàstrofes naturals (terratrèmols, inundacions, fams, etc.) o bé no eren l'efecte de decisions humanes prèvies (com podia ser el cas de les epidèmies de pesta). En aquest sentit, és preferible parlar d'amenaces en lloc de riscos, atès que la presència de decisions humanes per prevenir les catàstrofes o atenuar els seus efectes era inexistent o molt dèbil. En canvi, en la societat del risc, aquests riscos es produeixen com a conseqüència de la trajectòria de desenvolupament que han seguit les societats modernes. Els riscos acompanyen els beneficis del desenvolupament com polissons indesitjables.

2. El caràcter global dels riscos.

La globalització del risc té dues vessants. D'una banda, la intensa mundialització econòmica implica uns fluxos creixents de fonts de perill que van associats a les utilitats dels productes, en aquest maridatge indissoluble d'utilitat i risc. Només cal pensar en el cas de les vaques boges per adonar-nos d'aquesta circulació. D'altra banda, els efectes nocius traspassen les fronteres territorials com un ganivet travessa la mantega: el cas Txernòbil, l'efecte hivernacle, la contaminació transfronterera, la reducció de la capa d'ozó, etc. en són un bon exemple. En algun cas, més que parlar d'efectes transfronterers, s'ha de parlar d'efectes de caràcter universal.

3. La importància de la percepció del risc.

En la societat del risc, no és el risc objectiu el que determina la conducta de les persones, sinó la percepció que se'n té. Els riscos moderns són "invisibles", en el sentit que els seus efectes no es perceben directament. Així, per exemple, no percebem directament l'efecte hivernacle, i les conseqüències de la malaltia de les vaques boges no s'observen fins passat un elevat nombre d'anys. És la ciència la que fa "visibles" aquests perills. D'aquí que s'afirmi que la ciència "fixa els riscos" i la població "percep els riscos". No obstant això, la ciència no pot obtenir teories deterministes d'aquests fenòmens, sinó probabilitístiques o estocàstiques, de manera que la mateixa col·lectivitat científica pot arribar a donar explicacions contradictòries dels fenòmens.

Tot això permet un potent joc de pressions socials i polítiques i atorga un paper rellevant als mitjans de comunicació. Entre el perill i la seva acceptació hi ha la següent cadena seqüencial: el risc objectiu, el coneixement públic i social d'aquest perill, i la valoració subjectiva del perill (percepció del risc).

1 *Castells, M. (1997). La era de la informació: economia, societat y cultura. Madrid. Alianza editorial. 3 vol. (La citació ha estat traduïda al català per l'autor)*

2 *Beck, U. (1998). Políticas ecológicas en la edad del riesgo. Esplugues de Llobregat (Barcelona): El Roure Editorial. (La citació ha estat traduïda al català per l'autor)*

Part II. Els macroperills i la resposta institucional

Es pot parlar avui de l'existència de perills objectius amb capacitat de confrontar les societats modernes amb la seva autodestrucció o bé amb danys irreparables de gran magnitud? O tan sols es tracta d'una construcció social dissenyada per grups socials i polítics que, amb escassa força electoral i a l'empara d'escenaris catastrofistes presentats com a probables, pretenen modular el comportament social i orientar les decisions polítiques cap a una societat més verda? El primer que cal dir és que el risc sempre és una construcció social. La pregunta que ens formulem és si darrera la construcció social podem considerar l'existència clara de macroperills objectius. Respondre a aquesta pregunta equival a respondre a la següent: Bophal, Txernòbil o l'efecte hivernacle són reals o són només una construcció social?

Avui, un fantasma recorre Europa: el fantasma de l'encefalopatia espongiforme bovina, conegut més comunament pel mal de les vaques boges. Per foragitar-lo, les autoritats sanitàries dels països europeus s'han conjurat en santa croada llençant a pires crematòries milers d'animals, en un espectacle dantesco que recorda la Santa Inquisició cremant bruixes i heretges. L'únic pecat dels bovins és el d'haver estat obligats a alterar la seva condició d'herbívoros i convertir-se en carnívors.

Encara que el risc objectiu per a la població és relativament baix, aquesta ha percebut un gran perill, atiat per l'escassa credibilitat de les autoritats conjurades. El biaix entre la definició institucional del perill i la percepció d'aquest perill per la població ha empès cap a l'abisme de la fallida al sector carni dels bovins. I la història no s'ha acabat.

La societat industrial havia fet i fa front als riscos amb dues eines bàsiques: la responsabilitat pel dany causat i l'assegurança. La responsabilitat requereix la previsibilitat dels danys i la imputabilitat causal.

Ara bé, els macroperills ecològics, nuclears, químics i genètics, característics de la societat industrial madura –la societat del risc– trenquen aquest esquema. En primer lloc, produeixen danys globals que en molts casos són irreparables i, per tant, la compensació amb diners no és possible. En segon lloc, prevenir la reparació posttraumàtica no és possible quan es tracta del pitjor accident hipotètic, atès que l'aniquilació és immensa; falla el control anticipat de les conseqüències. I, en tercer lloc, aquest tipus d'accidents no poden limitar-se ni localment, ni temporalment ni socialment. Tenen un començament, però no se sap quin és el final. En conseqüència, no són calculables amb els estàndards de mesura normalitzats.

Quina és la resposta institucional que s'articula per fer front a aquesta situació? És l'única possible: la negociació del perill. Utilitzant la millor tècnica per minimitzar el risc, per exemple en una planta nuclear, el màxim que es pot aconseguir és reduir la probabilitat, però mai no es podrà impedir que hi hagi el pitjor accident hipotètic. És més, la probabilitat d'accidents improbables creix amb el temps i amb el nombre de macrotecnologies implantades. En definitiva, es produeix una legalització de l'amenaça. La seguretat probable i el pitjor accident possible resulten compatibles. El dany físic més petit ocupa exèrcits de buròcrates; en canvi, el que amenaça a tothom, primer es minimitza, després es legalitza i, finalment, es deixa en mans del destí.

Quan periòdicament hi ha un accident, es procura que l'explicació sigui sempre la mateixa: l'errada humana o l'error en la utilització. Perquè l'errada humana o l'error en la utilització poden corregir-se, mentre que si és el sistema el que ha fallat, s'haurà de concebre de nou o bé abandonar-lo.

Els perills es minimitzen mitjançant càlculs que arriben al resultat que no són perills, sinó només riscos. La seva eliminació es produeix mitjançant comparacions, i es normalitzen jurídicament i científicament com a riscos residuals. Aquest paquet tan ben embolicat fa que tots aquells que protesten siguin estigmatitzats amb el qualificatiu d'irracionals, ja que s'oposen al "progrés".

La probabilitat que hi hagi accidents improbables augmenta amb el temps i amb el nombre de macro-tecnologies implantades. Això produeix un degoteig d'accidents que qüestionen les afirmacions de seguretat que han de fer les institucions de la societat industrial. Cada nou accident recorda els anteriors en un món que els mitjans de comunicació han convertit en un veïnatge universal (*global village*). Aquí rau el contrapoder objectiu del perill.

Si en la societat industrial els conflictes eren entre el capital i el treball pel repartiment de la riquesa, en la societat del risc, tot i mantenir-se aquest conflicte, n'apareixen de nous. Apareixen conflictes entre productors de risc i afectats pel risc, motivats per les condicions de definició del perill, per exemple: a qui correspon la càrrega de la prova? És a dir, són els industrials els que estan obligats a aportar la prova, o bé tenen llum verda i són els afectats els que han de provar la toxicitat o qualsevol altre tipus de dany? Apareixen conflictes entre sectors del capital, que es manifesten pels conflictes entre diversos sectors d'activitat; és a dir, el que per a uns és un medi receptor de residus, per a altres pot formar part d'un factor productiu o d'un bé que s'incorpora a l'oferta. Per exemple, la contaminació d'un mar o d'un llac pot afectar la indústria pesquera o la indústria turística de la zona.

En aquest sentit, recentment hi ha hagut els enfonsaments en el Canal de la Mànega, primer, del petrolier Erika i, més tard, del vaixell levoli Sun, que transportava productes tòxics, els quals han afectat les activitats vinculades a l'ús de les costes properes (pesca, turisme, etc.).

Els sectors econòmics en la societat del risc presenten una fragilitat afegida com a conseqüència de la diferència entre la definició institucional del perill i la percepció d'aquest perill per la població. Un determinat sector pot haver adquirit, amb gran esforç, condicions d'excel·lència i veure's abocat a la fallida per una alteració en la percepció del risc per part dels seus clients.

Part III. Els microperills conviuen amb nosaltres

La revolució agrícola va provocar un canvi d'enormes conseqüències per a la humanitat. Les comunitats ja no necessitaven cercar la subsistència mitjançant la caça, la pesca i la recol·lecció, sinó amb l'agricultura i la ramaderia. En conseqüència, varen deixar de ser nòmades per convertir-se en sedentàries. No obstant això, va ser la revolució industrial la que va provocar, i provoca, l'espectacular canvi en la fesomia territorial i humana de les societats que hi varen accedir.

Fonamentada en la fe en la ciència i en el progrés, la societat industrial ha transformat l'espai rural, poc diferenciat i d'ús fonamentalment agrícola, en espai urbà, molt diferenciat i amb gran varietat d'usos. Aquesta pressió urbanitzadora ha provocat la invasió de les lleres dels rius, dels empits de les muntanyes i la de tots aquells espais on apareixia demanda edificadora. Alhora, ha proporcionat les bases del fenomen especulador i generat ingents plusvàlues. Els territoris han estat també vertebrats amb nodes i artèries, per on circulen els extraordinaris fluxos de persones, mercaderies, energia, etc., una circulació obligada per la divisió entre producció i consum, la fragmentació del procés productiu i la demanda de mobilitat, factors creats per la nova organització social. Ports, aeroports, carreteres, línies de ferrocarril, xarxes de transport d'energia, xarxes de telecomunicacions, etc. dibuixen els perfils vertebradors del territori industrial.

Però aquesta mutació territorial no és més que l'efecte i la causa dels canvis socials esdevinguts: economia de producció (i no de subsistència), ruptura entre la producció i el consum, predomini de l'estructura econòmica sobre l'estructura social, societat professionalitzada i burocratitzada, societat complexa amb multiplicitat de rols, pluralitat d'elits, mentalitat racional, secularització, etc.

A aquesta nova societat –la societat industrial– s'han anat inoculant un conjunt de microperills que conviuen amb nosaltres: s'usen diversos mitjans de transport, instal·lacions elèctriques, instal·lacions de gas, productes, eines, utillatges, etc. que poden portar associats un determinat grau de perill o nocivitat. La qualificació de microperills no és deguda al fet que els seus efectes siguin petits, sinó a la limitació individual, local i temporal de les seves conseqüències, en contraposició als macroperills, que manifesten conseqüències que no es poden limitar ni socialment, ni localment, ni temporalment.

Malgrat això, alguns dels microperills poden tenir efectes devastadors per a la societat. Aquest és el cas dels accidents de circulació, que a l'Estat suposa entre 4.000 i 6.000 morts cada any, més de 200.000 ferits i un cost superior als 2 bilions de pessetes. En el cas del risc laboral, no es tracta d'un risc modern ni tan sols que hagi augmentat en relació amb èpoques pretèrites. El que ha canviat és el valor social de la vida humana en el treball. Les societats modernes no poden acceptar que l'acte de treballar pugui comportar la pèrdua de la vida, la lesió o el deteriorament de la salut.

Part IV. La globalització crea pobresa i exclusió?

La nova economia, que té a les noves tecnologies com a factor clau de la competitivitat i que s'organitza a escala global, distribueix millor la vàlua creada, o be produeix un risc més gran de desigualtat, pobresa i exclusió social?

Abans de respondre a aquesta pregunta, convé dir quelcom sobre l'evolució de l'economia en els darrers vint-i-cinc anys. A principis de la dècada dels 70, el sistema capitalista va manifestar símptomes d'esgotament. La rendibilitat empresarial tendia a la baixa i no era possible apel·lar al dèficit públic o a injeccions monetàries per esperonar el creixement, a menys que es volgués atiar el foc de la inflació. Per garantir un nou creixement sostingut, amb expectatives de beneficis a mitjà i llarg termini que promoguessin novament fluxos d'inversió suficients, era necessari un increment de la productivitat. Tanmateix, aquesta sortida requeria temps, de manera que l'estratègia adoptada a curt termini per a la recuperació dels beneficis va ser la reducció dels costos de producció –fonamentalment dels laborals– i l'expansió dels mercats. Als Estats Units, va ser el mercat militar el que va assegurar aquesta expansió; i al Japó, la protecció del mercat intern. En qualsevol d'aquestes estratègies, les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) varen tenir un paper cabdal. Però per poder aprofitar els segments de mercat dels diferents països i les fraccions valuoses dels processos productius situades en diferents territoris, connectant-los a les xarxes globals, el capital requeria una gran mobilitat i les empreses, una elevada capacitat de comunicació. Aquestes són condicions que varen proporcionar, i proporcionen, la desregulació dels mercats i les noves tecnologies.

Es pot afirmar que amb les noves tecnologies anem cap a una societat sense treball, tal com sostenen autors com King, Rifkin, Gorz o Beck? Segons el llibre blanc de la Comissió Europea sobre creixement, competitivitat i ocupació (Croissance, compétitivité, emploi), en el període comprès entre els anys 1970 i 1992, als Estats Units la producció va créixer, en termes reals, un 70%, i l'ocupació, un 49%. Al Japó, aquests creixements varen ser del 173% i del 25%, respectivament. I a la Comunitat Europea, la producció va créixer un 81% i l'ocupació, un 9%, quasi tota creada en el sector públic. Si s'analitza la creació de llocs de treball, en valors absoluts, en els darrers vint-i-cinc anys també als Estats Units, Japó i la Unió Europea, es troben xifres que demostren, amb diferències relatives, una forta creació d'ocupació. D'altra banda, Martín Carnoy no troba una relació estadísticament significativa entre la difusió de noves tecnologies i l'evolució de l'ocupació per al període comprès entre 1987 i 1994, o, en tot cas, un efecte positiu.

Els autors crítics sostenen que la reducció d'ocupació en la indústria no es podrà compensar amb la creació d'ocupació en altres sectors, atès que aquests estaran afectats per l'augment de la productivitat provocat per la intensificació tecnològica i que aquests efectes encara no s'han manifestat.

Amb tot, avui, amb les dades disponibles, no es pot afirmar que les noves tecnologies portin, inevitablement, a una nova societat sense treball. El que sí que permeten d'afirmar aquestes dades és que el treball es torna flexible, precari. Quan s'agreguen, les diverses formes de flexibilització del treball –a temps parcial, temporal, autònom, etc.– dels darrers quinze anys s'observa un important creixement d'aquesta tipologia de treball en els països desenvolupats. Als països subdesenvolupats el treball informal o precari ha estat sempre la forma dominant. Si es focalitza l'atenció en l'Estat de Califòrnia, com a imatge de l'avenir, s'observa que el 57% del treball correspon a formes flexibles d'ocupació. Més encara, si ens centrem en Silicon Valley, el 80% de l'ocupació creada durant el període comprès entre 1984 i 1997 va

ser en ocupació flexible. Però ja no cal anar a Silicon Valley per obtenir aquestes dades. El Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya donava els valors següents per al primer trimestre de l'any 2001: dels 547.703 contractes de treball signats a Catalunya, el 86,26% eren de durada temporal i el 13,74% de durada indefinida. I d'aquest 13,74% hi havia un 2,6% de contractes indefinits a temps parcial. Tanmateix, en conjunt, l'estabilitat de l'ocupació a Catalunya és superior a la de la resta d'Espanya.

Aquesta flexibilitat és una estratègia de racionalització empresarial que no sols redueix els costos laborals, sinó que fa recaure els riscos sobre les espatlles dels treballadors. És la penetració del mercat en les empreses. És, en definitiva, el treball *just in time*.

Aquest deteriorament de les condicions de treball no prové d'una lògica intrínseca a les noves tecnologies, sinó d'una reestructuració de les relacions entre el capital i el treball en una economia global ajudada per les tecnologies de la informació i la comunicació. La posició ortodoxa davant aquest problema és que es tracta d'un desequilibri de caràcter transitori originat per una mà d'obra que no té la qualificació que requereix el mercat i empitjorat per uns mercats laborals poc flexibles.

L'anàlisi de la distribució de la riquesa i de l'evolució de la pobresa i l'exclusió social és decebedor. En l'última dècada, la divergència de benestar econòmic entre els 28 països més desenvolupats i els altres 156 ha estat creixent. Amb l'increment de productivitat en els països més desenvolupats es podria pensar que és més fàcil ajudar els que estan en una situació pitjor. No ha estat així: l'ajuda al desenvolupament, entre el 1992 i el 1999, s'ha reduït més d'un 20%. Però aquestes divergències no sols s'observen entre països, sinó dins dels mateixos països desenvolupats. Als Estats Units –tal com s'ha dit, paradigma de l'avenir–, segons les dades del cens, des de l'any 1973 la renda mitjana familiar ha tingut taxes de creixement cada vegada més petites, amb decreixements reals en determinats períodes. Si bé a finals dels anys vint, l'1% de la població més rica era propietària del 40% dels actius i a mitjan anys setanta ho era del 20%, a principis dels noranta aquest 1% de la població tornava a disposar del 40% dels actius. Però no sols s'ha manifestat una creixent desigualtat en la distribució de la riquesa creada, sinó que la pobresa i la misèria s'han estès ràpidament: quasi una quarta part dels nens dels Estats Units viuen en la pobresa. I aquest és el to general de qualsevol indicador que mesuri distribució de riquesa, pobresa o misèria.

Part V. *Quid pro quo*

Hem argumentat que la trajectòria de desenvolupament seguida per l'industrialisme madur genera un conjunt de riscos, entesos com a efectes econòmics i socials indesitjables. Les tecnologies han creat –juntament amb els seus indubtables efectes positius– macroperills que enfronten les societats amb danys desmesurats i, en alguns casos, amb la seva autodestrucció. També han generat microperills, alguns dels quals provoquen uns costos immensos i inacceptables en vides humanes i valor econòmic. I, finalment, la societat informacional, amb les seves innegables oportunitats de creixement i millora social, s'està construint sobre la desigualtat i l'exclusió social.

Es pot deduir d'això que hem de frenar la introducció de les noves tecnologies i que estem inermes enfront de les forces que impulsen cap a la desigualtat i la dualització social? Rotundament, no.

Aquest paradigma de desenvolupament econòmic i social que vivim s'inscriu en el que coneixem com a globalització. Tanmateix, és una globalització mutilada. En realitat no és més que la globalització econòmica, però oblidant la globalització política, social, ecològica i cultural. L'objectiu es concentra en construir un mercat mundial i, a partir d'aquest mercat mundial, es determinarà la societat mundial. Si amb la modernitat la política –com a espai de les decisions públiques– tenia com a tasca principal la delimitació del marc jurídic i social dins del qual l'activitat econòmica no sols era legítima sinó també socialment necessària, la globalització mutilada ha invertit l'ordre, subordinant la política, la societat, la cultura i l'ecologia al mercat.

El fet que aquesta societat mundial no tingui una superestructura del mateix àmbit –un estat mundial– significa que determinats actors transnacionals sense legitimitat democràtica disposen d'un poder immens sobre les biografies de les persones i sobre el destí del planeta.

Amb aquest escenari, no és d'estranyar la generació d'efectes col·laterals catastròfics. La maximització del valor privat no es pot fer sense respectar les regles bàsiques de sostenibilitat i cohesió socials. Kranzberg sosté el següent aforisme: la tecnologia no és bona ni dolenta, ni tampoc neutral. No em sembla efectiu i proposo aquest altre: la tecnologia no és neutral, sinó bona i dolenta alhora. En efecte, admetre la neutralitat tecnològica implica que els agents tecnològics puguin produir-la bo i rentant-se les mans sobre els seus efectes. En la pràctica, vol dir prendre partit només per la dimensió positiva dels efectes –i probablement també pels seus interessos– i girar la mirada per no veure els efectes negatius. Einstein deia que l'home i la seva seguretat havien de constituir la preocupació fonamental de tota aventura tecnològica. Però també cal considerar la tecnologia bona i dolenta alhora. És l'única manera de gestionar-la amb eficàcia social. Igual que l'home, la tecnologia també està constituïda per un eros i un thanatos.

Per tal d'augmentar la probabilitat que els efectes de la introducció d'una determinada tecnologia no produeixin danys greus, caldria invertir la càrrega de la prova. En la situació actual, totes les evidències que han d'aportar els damnificats del progrés donen llum verda als inoculadors de perills.

La inversió de les càrregues probatòries obligaria a comportaments més cautes en el moment de la presa de decisions. *Quid pro quo*: si es demostra que els efectes de la tecnologia que es vol introduir no seran lesius, s'obindrà el permís i la legitimitat per introduir-la. Només quan es debaten les conseqüències abans de prendre les decisions que les provoquen es pot parlar d'autodeterminació en el destí de les societats. I, per no avortar el progrés, això caldria fer-ho amb la intel·ligència necessària.

La transparència i participació democràtiques en les decisions és una altra de les condicions imprescindibles per crear consciència col·lectiva dels avantatges i perills del progrés i, per tant, perquè la trajectòria social del desenvolupament tingui el màxim consens possible. També cal evitar el desmesurat biaix que sovint hi ha entre la definició institucional del perill i la percepció d'aquest perill per part de la població.

La competitivitat d'un país, tot i ser necessària, no garanteix per se la qualitat de vida dels seus ciutadans ni evita la desigualtat i la dualització social. Amb l'argument de la competitivitat s'està assetjant l'estat del benestar. D'altra banda, les mutacions socials estan diluint la família nuclear –una institució bàsica de la societat industrial– i cada vegada més la família monoparental va tenint més pes, de manera que es dilueix aquesta xarxa de protecció social que va representar la família.

No podem oblidar que hem infligit, i estem infligint, la naturalesa –amb la qual estem units naturalment i socialment– i hem infligit, i estem infligint, ferides a la humanitat quan excloem parts de la nostra col·lectivitat humana de la dignitat de viure. I això ens deshumanitza a tots.

I així neix aquest Observatori del Risc, amb la voluntat de col·laborar a no fer-ho possible.